

TA'LIM JARAYONIDA O'YIN ASOSIDAGI METODLARNING NAZARIY ASOSLARI

Irodaxon Mirzayeva Xamdamovna

Qo'qon universiteti Andijon filiali

“Yangi O'zbekistonni barpo etish–avvalo yangi tafakkurli yoshlar bilan bog'liq. Biz ularni zamonaviy bilimlar va yuksak ma'naviyat asosida tarbiyalashimiz kerak.”

Shavkat Mirziyoyev

1.1. O'yin faoliyatining pedagogik mazmuni va uning ta'limdagi o'rni

Annotation. *This thesis studies the pedagogical effectiveness of using game-based methods in the educational process. The scientific work covers the theoretical foundations of game methods, their importance in the educational process, their role in increasing students' knowledge and their impact on increasing motivation. Also, based on practical experiences, the level of impact of game methods on the quality and effectiveness of education was analyzed. According to the results of the study, it was found that game-based approaches increase students' interest in the lesson and help them develop solid knowledge and skills. The thesis contains useful methodological recommendations for teachers who want to introduce innovative approaches in pedagogical activities.*

Key words: *effectiveness ,education ,knowledge ,skills, thesis, methodological, recommendation, impact, methods,quality, educational process*

Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma va malakalar darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Pedagogik texnologiya o'z mohiyatiga ko'ra sub'ektiv xususiyatga ega. Qanday shakl, metod va vositalar yordamida tashkil etilishidan qat'iy nazar texnologiyalar:

- pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishi;
- o'qituvchi o'rtasida o'zaro hamkorlikni qaror toptirishi;
- o'quvchilar tomonidan o'quv predmetlari bo'yicha puxta bilimlarning egallanishini ta'minlashi;
- o'quvchilarda mustaqil, erkin va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishi;
- o'quvchilarning o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqara olishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishi;
- pedagogik jarayonda demokratik va insonparvarlik g'oyalarining ustivorligiga erishishni kafolatlashi zarur.

Ta'lim tizimida ta'lim mazmunini yangilash, o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirish, ularning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, o'yin asosidagi metodlar pedagogik jarayonda o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydigan, darsni qiziqarli, tushunarli va ta'sirchan qilishga xizmat qiladigan vosita sifatida keng qo'llanilmoqda.

O'yin faoliyati bolalarning tabiiy ehtiyojlaridan biri bo'lib, u orqali ular dunyoni anglaydi, o'z ijtimoiy rolini shakllantiradi va faol fikrlashga o'rganadi. Psixolog L.S. Vygotskiy o'yin faoliyatini bola tafakkurining asosiy shakli, rivojlanish vositasi deb hisoblagan. Shu boisdan o'yin metodlari ta'limga integratsiya qilinishi nafaqat bilim berishga, balki bolalar ongini shakllantirishga, ularni hayotiy vaziyatlarga tayyorlashga yordam beradi.

O'yin asosidagi metodlarning samaradorligi bir necha jihatdan ko'zga tashlanadi:

Bilimlarni ongli va mustahkam o'zlashtirish: o'yinli mashg'ulotlarda ishtirok etgan o'quvchi bilimni mustaqil topishga, uni amalda qo'llashga o'rganadi.

Motivatsiya va qiziqishni oshiradi: o'yinlar o'quvchini dars jarayoniga jalb qiladi, zerikishdan saqlaydi va ichki faollikni uyg'otadi.

Ijodiy tafakkurni rivojlantiradi: o'yin davomida har bir o'quvchi o'z nuqtayi nazarini ifoda etadi, yangi g'oyalarni ilgari suradi.

Hamkorlikda o'rganish va ijtimoiylashuv: guruhli o'yinlarda bolalar bir-birini tinglash, fikr almashish, murosaga kelishni o'rganadi.

Shu jihatlari bilan o'yin metodlari faqat maktabgacha yoki boshlang'ich ta'lim emas, balki umumiy o'rta, hatto kasbiy ta'lim tizimida ham o'z o'rniga

ega. Bu metodlar o'quv jarayonini jonlantiradi, ta'limni shaxsga yo'naltirilgan tarzda olib borish imkonini beradi.

“Ta'lim jarayonida o'yin asosidagi metodlarning nazariy asoslari. O'yin faoliyatining pedagogik mazmuni va uning ta'limdagi o'rni” bo'yicha to'liq ilmiy-pedagogik asoslangan matn taqdim etiladi. Ushbu parcha bitiruv ishingizning 1-bobida ishlatish uchun to'g'ri keladi.

Zamonaviy ta'lim jarayonining asosiy talabi — o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirish, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvini shakllantirishdan iborat. Ushbu maqsadlarga erishishda o'yin asosidagi metodlar ta'limning samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Ta'limda o'yin usullaridan foydalanish zamonaviy pedagogik texnologiyalar tarkibiga kiradi va shaxsga yo'naltirilgan o'qitish tizimini amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi.

O'yin faoliyatining nazariy-pedagogik asoslari. O'yin faoliyati — bu bola shaxsining ijtimoiylashuvi, rivojlanishi va bilimga bo'lgan ehtiyojining shakllanishida markaziy rol o'ynaydigan jarayondir. Psixolog L.S. Vygotskiy ta'kidlaganidek, o'yin — bola psixikasining tabiiy rivojlanish bosqichlaridan biri bo'lib, uning intellektual va ijtimoiy shakllanishiga zamin yaratadi. Pedagogik nuqtai nazardan qaranganda, o'yin metodlari quyidagi didaktik funksiyalarni bajaradi:

Tarbiyaviy: o'yin orqali axloqiy fazilatlar (do'stlik, halollik, mashaqqatga bardoshlilik) shakllanadi;

Ta'limiy: bilim, ko'nikma va malakalar mustahkamlanadi;

Rivojlantiruvchi: tafakkur, nutq, xotira, diqqat, muammoli vaziyatda harakat qilish ko'nikmalari rivojlanadi;

Motivatsion: darsga qiziqish ortadi, ichki o'zlashtirish ehtiyoji yuzaga keladi.

O'yin metodlarining ta'limdagi o'rni va afzalliklari shundan iboratki, o'yin asosidagi metodlarning ta'limdagi o'rni ularning o'quvchining shaxsiy faolligini oshirishi, mustaqil fikrlashga undashi, va ijodkorlik faoliyatini rivojlantirishi bilan belgilanadi.

O'yin shaklidagi metodlarga quyidagilar kiradi:

rolli o'yinlar;

imitatsion (tasviriy) o'yinlar;

mantiqiy-didaktik o'yinlar;

harakatli o'yinlar;

interaktiv muammoli o'yinlar (masalan, "Aqliy hujum", "Krossvordlar", "Topshiriqli zanjirlar" va boshqalar). Zamonaviy tilda bu metodlarni interfaol yoki interaktiv metodlar deb ham atashadi. Interfaol metodlar deganda – ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo'llanilganda ta'lim beruvchi ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta'lim oluvchi esa butun jarayon davomida faol ishtirok etadi. Ta'lim oluvchi markazda bo'lgan yondoshuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- ta'lim samarasi yuqoriroq bo'lgan o'qish-o'rganish;
- ta'lim oluvchining yuqori darajada rag'batlantirilishi;
- ilgari orttirilgan bilimning ham e'tiborga olinishi;
- o'qish shiddatini ta'lim oluvchining ehtiyojiga muvofiqlashtirilishi;
- ta'lim oluvchining tashabbuskorligi va mas'uliyatining qo'llab-quvvatlanishi;

- amalda bajarish orqali o'rganilishi;
- ikki taraflama fikr-mulohazalarga sharoit yaratilishi [*Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H. 2015: 81*]

Bunday metodlar nafaqat maktabgacha va boshlang'ich ta'limda, balki umumiy o'rta maktab, kasb-hunar ta'limi va hatto oliy ta'limda ham keng qo'llaniladi. Muhimi, o'yinlar didaktik maqsadga yo'naltirilgan, mavzuga mos va pedagogik jihatdan asoslangan bo'lishi lozim.

Ta'limda o'yin asosidagi metodlardan foydalanish^{37 16} —Bu metodlar bolalarda bilimga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantiradi, ularni o'qitish jarayoniga faol jalb etadi va yakuniy natijada ta'lim samaradorligini oshiradi.

1.2. Ta'limda foydalaniladigan o'yin metodlarining turlari va ularning xususiyatlari

Quyida "Ta'limda qo'llaniladigan o'yin metodlarining turlari va ularning xususiyatlari" mavzusida batafsil ma'lumot beraman. Ushbu bo'lim bitiruv ishingizda o'yin metodlari haqida to'liq tasavvur yaratishga yordam beradi.

Ta'limda qo'llaniladigan o'yin metodlarining turlari va ularning xususiyatlari

Ta'lim jarayonida o'yin metodlaridan samarali foydalanish o'quvchilarning o'rganish faoliyatini faollashtiradi, ular o'quv materialini yaxshi o'zlashtiradi va bilimlarni amaliyotda qo'llashni o'rganadilar. O'yinlar nafaqat o'quvchilarni

¹⁶ bu oddiy ko'ngilochar faoliyat emas, balki chuqur pedagogik maqsadga xizmat qiluvchi, o'quvchini har tomonlama rivojlantiruvchi metoddir.

motivatsiya qiladi, balki ularning ijodiy va analitik fikrlashini rivojlantiradi. Ta'limda qo'llaniladigan o'yin metodlari bir nechta turlarga bo'linadi va har bir tur o'quvchilarning turli jihatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Quyida ta'limda qo'llaniladigan o'yin metodlarining turlari va ularning xususiyatlari keltirilgan.

1. Didaktik o'yinlar — o'quvchilarga bilimlarni o'rganish va mustahkamlashda yordam beradigan o'yinlardir. Ular odatda o'qituvchilar tomonidan o'quvchilarni yangi bilimlar bilan tanishtirish yoki o'rganilganlarni mustahkamlash uchun tashkil etiladi. Bu o'yinlar o'quv materialini o'zlashtirishni osonlashtiradi va ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

Xususiyatlari: O'quvchilarga o'rganilgan materialni amalda qo'llash imkonini beradi. Ko'pincha qiziqarli va rang-barang shakllarda bo'ladi, bu esa o'quvchilarning diqqatini jalb qiladi.

O'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi va ular o'rganilgan bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Misollar:

Krossvordlar: O'quvchilar yangi so'zlarni o'rganishda krossvordlarni yechadi.

Masala yechish o'yinlari: Matematika yoki mantiqiy masalalar asosida o'yinlar.

Top va ayt o'yini: Yangi o'rganilgan tushunchalarni takrorlash.

2. Rolli o'yinlar: Rolli o'yinlar o'quvchilarga turli ijtimoiy rollarni o'ynash va o'qituvchi tomonidan berilgan vazifalarni bajarish imkonini beradi. Rolli o'yinlar o'quvchilarga biror ijtimoiy vaziyatda qanday harakat qilishlarini o'rganishga yordam beradi, bu esa ularning shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Xususiyatlari: Bola turli ijtimoiy rollarni bajarish orqali o'zining nutq va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'quvchilar o'zlarini boshqalarning o'rnida tasavvur qilib, turli shaxslar bilan muloqot qilishni o'rganadilar.

Ular biror vaziyatda qanday qarorlar qabul qilishni o'rganadilar.

Misollar: Do'konchi va xaridor: Bir o'quvchi do'konchi, ikkinchisi esa xaridor rolini o'ynaydi va ular o'rtasida savdo-sotiq jarayoni bo'lib o'tadi.

Shifokor va bemor: Shifokor bemorni ko'rib chiqadi va unga davo beradi.

3. Harakatli o'yinlar

Xususiyatlari: O'quvchilar jismoniy faoliyatni amalga oshirishadi. O'quvchilarning motorik ko'nikmalari rivojlanadi. O'quvchilar orasida jamoaviy ruhni kuchaytiradi va do'stlikni o'rgatadi.

Misollar: Yugurish va to'p o'ynash: O'quvchilar to'pni bir-biriga tashlab, uni maqsadga yo'naltiradilar.

Tezkor topish: O'quvchilar turli belgilangan joylarga yugurib boradilar va maqsadga erishadilar.

4. Mantiqiy o'yinlar

Mantiqiy o'yinlar — bu o'quvchilarning aqliy salohiyatini, mantiqiy fikrlashni va muammoni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan o'yinlardir. Bu turdagi o'yinlar, asosan, tafakkur va xotira ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Xususiyatlari: O'quvchilarning analitik fikrlashini rivojlantiradi. Mantiqiy xatolarni aniqlash va ularni tuzatishni o'rgatadi. O'quvchilarni o'z xatolaridan saboq olishga undaydi.

Misollar: Krossvordlar: So'zlarni to'ldirish va mantiqiy bog'lanishlarni aniqlash.

Sudoku: Sonlar yoki simvollardan foydalanib, mantiqiy muammolarni yechish.

5. Imitatsion (tasviriy) o'yinlar. Imitatsion o'yinlar o'quvchilarni o'zi tasavvur qilgan vaziyatni rekonstruksiya qilishga undaydi. Ushbu o'yinlar o'quvchilarni real hayotdagi ijtimoiy vaziyatlarga tayyorlashda foydalidir.

Xususiyatlari: O'quvchilar turli vaziyatlarni tasavvur qilib, ularni qiyoslashadi. Ijtimoiy va kasbiy ko'nikmalarni o'zlashtirishga yordam beradi. O'quvchilar real hayotdagi muammolarni yechishda yordam beradi.

Misollar: Saylovda ishtirok etish: O'quvchilar o'zlarining siyosiy pozitsiyalarini himoya qilib, saylov jarayonida ishtirok etadilar. Sud jarayoni: O'quvchilar advokat va sudya sifatida ishtirok etadilar.

6. O'yinli mashqlar. O'yinli mashqlar o'quvchilarga har xil maqsadlar uchun jismoniy va aqliy mashqlarni bajarish imkonini beradi. Bu o'yinlar o'quvchilarni o'z vazifalarini bajarishga va ishni tashkil etishga undaydi.

Xususiyatlari: O'quvchilarga jismoniy va aqliy mashqlarni birlashtirishga imkon beradi. Harakatlar va mantiqni birlashtirishga yordam beradi. Ko'nikmalarni tezda o'zlashtirishga yordam beradi.

7. **“Aqliy hujum”** metodi - biror muammo bo'yicha ta'lim oluvchilar tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to'plab, ular orqali ma'lum bir yechimga kelinadigan metoddir. “Aqliy hujum” metodining yozma va og'zaki shakllari mavjud. Og'zaki shaklida ta'lim beruvchi tomonidan berilgan savolga ta'lim oluvchilarning har biri o'z fikrini og'zaki bildiradi. Ta'lim oluvchilar o'z javoblarini aniq va qisqa tarzda bayon etadilar. Yozma shaklida esa berilgan savolga ta'lim oluvchilar o'z javoblarini qog'oz kartochkalarga

qisqa va barchaga ko‘rinarli tarzda yozadilar. Javoblar doskaga (magnitlar yordamida) yoki doskasiga (ignalar yordamida) mahkamlanadi. “Aqliy hujum” metodining yozma shaklida javoblarni ma’lum belgilar bo‘yicha guruhlab chiqish imkoniyati mavjuddir. Ushbu metod to‘g‘ri va ijobiy qo‘llanilganda shaxsni erkin, ijodiy va nostandart fikrlashga o‘rgatadi. “Aqliy hujum” metodidan foydalanilganda ta’lim oluvchilarning barchasini jalb etish imkoniyati bo‘ladi, shu jumladan ta’lim oluvchilarda muloqot qilish va munozara olib borish madaniyati shakllanadi. Ta’lim oluvchilar o‘z fikrini faqat og‘zaki emas, balki yozma ravishda bayon etish mahorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko‘nikmasi rivojlanadi. Bildirilgan fikrlar baholanmasligi ta’lim oluvchilarda turli g‘oyalar shakllanishiga olib keladi. Bu metod ta’lim oluvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun xizmat qiladi. “Aqliy hujum” metodi ta’lim beruvchi tomonidan qo‘yilgan maqsadga qarab amalga oshiriladi:

1. Ta’lim oluvchilarning boshlang‘ich bilimlarini aniqlash maqsad qilib qo‘yilganda, bu metod darsning mavzuga kirish qismida amalga oshiriladi.

2. Mavzuni takrorlash yoki bir mavzuni keyingi mavzu bilan bog‘lash maqsad qilib qo‘yilganda-yangi mavzuga o‘tish qismida amalga oshiriladi.

3. O‘tilgan mavzuni mustahkamlash maqsad qilib qo‘yilganda mavzudan so‘ng, darsning mustahkamlash qismida amalga oshiriladi. “Aqliy hujum” metodini qo‘llashdagi asosiy qoidalar:

1. Bildirilgan fikr-g‘oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi.

2. Bildirilgan har qanday fikr-g‘oyalar, ular hatto to‘g‘ri bo‘lmasa ham inobatga olinadi.

3. Har bir ta’lim oluvchi qatnashishi shart.

Quyida “Aqliy hujum” metodining tuzilmasi keltirilgan. Muammoli savol beriladi. Fikr va g‘oyalar eshitiladi va jamlab boriladi. Fikr va g‘oyalar guruhlanadi. Aniq va to‘g‘ri javob tanlab olinadi. “Aqliy hujum” metodining tuzilmasi. “Aqliy hujum” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim oluvchilarga savol tashlanadi va ularga shu savol bo‘yicha o‘z javoblarini (fikr, g‘oya va mulohaza) bildirishlarini so‘raladi;

2. Ta’lim oluvchilar savol bo‘yicha o‘z fikr-mulohazalarini bildirishadi;

3. Ta’lim oluvchilarning fikr-g‘oyalari (magnitafonga, videotasmaga, rangli qog‘ozlarga yoki doskaga) to‘planadi;

4. Fikr-g‘oyalar ma’lum belgilar bo‘yicha guruhlanadi;

5. Yuqorida qo‘yilgan savolga aniq va to‘g‘ri javob tanlab olinadi.

“Aqliy hujum” metodining afzalliklari: · natijalar baholanmasligi ta’lim oluvchilarda turli fikr-g‘oyalarning shakllanishiga olib keladi;

- ta'lim oluvchilarning barchasi ishtirok etadi;
- fikr-g'oyalar vizuallashtirilib boriladi;
- ta'lim oluvchilarning boshlang'ich bilimlarini tekshirib ko'rish imkoniyati mavjud;

- ta'lim oluvchilarda mavzuga qiziqish uyg'otadi.

“Aqliy hujum” metodining kamchiliklari:

- ta'lim beruvchi tomonidan savolni to'g'ri qo'ya olmaslik;

- ta'lim beruvchidan yuqori darajada eshitish qobiliyatining talab etilishi.

8. “Kichik guruhlarda ishlash” metodining tuzilmasi “Kichik guruhlarda ishlash” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Faoliyat yo'nalishi aniqlanadi. Mavzu bo'yicha birbiriga bog'liq bo'lgan masalalar belgilanadi.

2. Kichik guruhlar belgilanadi. Ta'lim oluvchilar guruhlarga 3-6 kishidan bo'linishlari mumkin.

3. Kichik guruhlar topshiriqni bajarishga kirishadilar.

4. Ta'lim beruvchi tomonidan aniq ko'rsatmalar beriladi va yo'naltirib turiladi.

5. Kichik guruhlar taqdimot qiladilar.

6. Bajarilgan topshiriqlar muhokama va tahlil qilinadi.

7. Kichik guruhlar baholanadi. «Kichik guruhlarda ishlash» metodining afzalligi: · o'qitish mazmunini yaxshi o'zlashtirishga olib keladi;

- muloqotga kirishish ko'nikmasining takomillashishiga olib keladi;

- vaqtni tejash imkoniyati mavjud;

- barcha ta'lim oluvchilar jalb etiladi.

Kichik guruhlar shakllantiriladi. Mavzu yoritiladi. 1-guruhga topshiriq; 2-guruhga topshiriq; 3-guruhga topshiriq; 4- guruhga topshiriq beriladi. O'qituvchi tomonidan ko'rsatma berish va yo'naltirish; Muhokama va tahlil qilish; 1- guruh taqdimoti, 2- guruh taqdimoti, 3-guruh taqdimoti, 4- guruh taqdimoti o'tkazilib baholanadi. Bunda: · o'z-o'zini va guruhlararo baholash imkoniyati mavjud bo'ladi.

«Kichik guruhlarda ishlash» metodining kamchiliklari:

- ba'zi kichik guruhlarda kuchsiz ta'lim oluvchilar bo'lganligi sababli kuchli ta'lim oluvchilarning ham past baho olish ehtimoli bor;

- barcha ta'lim oluvchilarni nazorat qilish imkoniyati past bo'ladi;

- guruhlararo o'zaro salbiy raqobatlar paydo bo'lib qolishi mumkin;

- guruh ichida o'zaro nizo paydo bo'lishi mumkin.

9. “Davra suhbat” metodi: “Davra suhbat” metodi – aylana stol atrofida berilgan muammo yoki savollar yuzasidan ta’lim oluvchilar tomonidan o’z fikr-mulohazalarini bildirish orqali olib boriladigan o’qitish metodidir.[Yo’ldoshev J.G., Usmonov S. 2004] “Davra suhbat” metodi qo’llanilganda stol-stullarni doira shaklida joylashtirish kerak. Bu har bir ta’lim oluvchining bir-biri bilan “ko’z aloqasi”ni o’rnatib turishiga yordam beradi. Davra suhbatining og’zaki va yozma shakllari mavjuddir. Og’zaki davra suhbatida ta’lim beruvchi mavzuni boshlab beradi va ta’lim oluvchilardan ushbu savol bo’yicha o’z fikr-mulohazalarini bildirishlarini so’raydi va aylana bo’ylab har bir ta’lim oluvchi o’z fikr-mulohazalarini og’zaki bayon etadilar. So’zlayotgan ta’lim oluvchini barcha diqqat bilan tinglaydi, agar muhokama qilish lozim bo’lsa, barcha fikr-mulohazalar tinglanib bo’lingandan so’ng muhokama qilinadi. Bu esa ta’lim oluvchilarning mustaqil fikrlashiga va nutq madaniyatining rivojlanishiga yordam beradi. Davra stolining tuzilmasi: Yozma davra suhbatida ham stol-stullar aylana shaklida joylashtirilib, har bir ta’lim oluvchiga konvert qog’ozi beriladi. Har bir ta’lim oluvchi konvert ustiga ma’lum bir mavzu bo’yicha o’z savolini beradi va “Javob varaqasi”ning biriga o’z javobini yozib, konvert ichiga soladi va belgilar qo’yadi. Belgilar: 1-ta’lim oluvchilar 2-aylana stol solib qo’yadi. Shundan so’ng konvertni soat yo’nalishi bo’yicha yonidagi ta’lim oluvchiga uzatadi. Konvertni

olgan ta’lim oluvchi o’z javobini “Javoblar varaqasi”ning biriga yozib, konvert ichiga solib qo’yadi va yonidagi ta’lim oluvchiga uzatadi. Barcha konvertlar aylana bo’ylab harakatlanadi. Yakuniy qismda barcha konvertlar yig’ib olinib, tahlil qilinadi. Quyida “Davra suhbat” metodining tuzilmasi keltirilgan. “Davra suhbat” metodining tuzilmasi “Davra suhbat” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Mashg’ulot mavzusi e’lon qilinadi.
2. Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarni mashg’ulotni o’tkazish tartibi bilan tanishtiradi.
3. Har bir ta’lim oluvchiga bittadan konvert va javoblar yozish uchun guruhda necha ta’lim oluvchi bo’lsa, shunchadan “Javoblar varaqalari”ni tarqatilib, har bir javobni yozish uchun ajratilgan vaqt belgilab qo’yiladi. Ta’lim oluvchi konvertga va “Javoblar varaqalari”ga o’z ismi-sharifini yozadi.
4. Ta’lim oluvchi konvert ustiga mavzu bo’yicha o’z savolini yozadi va “Javoblar varaqasi”ga o’z javobini yozib, konvert ichiga solib qo’yadi.
5. Konvertga savol yozgan ta’lim oluvchi konvertni soat yo’nalishi bo’yicha yonidagi ta’lim oluvchiga uzatadi. Suhbatni o’tkazish shartlari bilan tanishtirish:

Konvertlar va “Javoblar varaqalari”ni tarqatish; Konvertlarga savollar yozish; Savollarga javob yozish; Baholash va tahlil qilish. Konvertni yonidagi o‘quvchiga uzatishlarga savollar yozish.

6. Konvertni olgan ta’lim oluvchi konvert ustidagi savolga “Javoblar varaqalari”dan biriga javob yozadi va konvert ichiga solib qo‘yadi hamda yonidagi ta’lim oluvchiga uzatadi.

7. Konvert davra stoli bo‘ylab aylanib, yana savol yozgan ta’lim oluvchining o‘ziga qaytib keladi. Savol yozgan ta’lim oluvchi konvertdagi “Javoblar varaqalari”ni baholaydi.

8. Barcha konvertlar yig‘ib olinadi va tahlil qilinadi.

Turli maqsadli mashqlar: O‘quvchilar kichik jismoniy mashqlarni bajarish orqali fikrni rivojlantiradilar.

O‘yin metodlari ta’lim jarayonida o‘quvchilarning faolligini oshirish, bilimlarni yaxshilash va ko‘nikmalarni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Har bir o‘yin turi o‘zining o‘quvchilarni rivojlantirishdagi o‘rni va ahamiyatiga ega bo‘lib, turli pedagogik maqsadlarga xizmat qiladi. Didaktik o‘yinlar o‘quv materialini o‘zlashtirishni osonlashtirsa, rolli o‘yinlar ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi, harakatli o‘yinlar esa jismoniy va aqliy rivojlanishni ta’minlaydi. O‘yinlarning har bir turi o‘quvchilarga turli jihatlardan yordam beradi, shuning uchun o‘yin metodlarini ta’lim jarayoniga muvofiq tarzda kiritish zarurdir.

. Ta’lim jarayonida o‘yin asosidagi metodlarning nazariy asoslari

Bugungi kunda ta’lim sohasida olib borilayotgan islohotlar jarayonida o‘quvchilarning shaxsiy faolligini oshirish, bilimga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirish, mustaqil fikrlashini shakllantirish muhim vazifalardan biri sanaladi. Ana shu maqsadlarga erishishda o‘yin asosidagi metodlar pedagogik jarayonda o‘z o‘rniga ega bo‘lib bormoqda. O‘yinlar ta’limni jonlantiradi, uni hayotiy, mazmunli va samarali qiladi.

Nazariy asoslar:

O‘yin faoliyati o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishda muhim o‘rin egallaydi. U bolaning psixologik, aqliy va ijtimoiy rivojlanishida bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Bu haqda mashhur rus psixologi L.S. Vygotskiy quyidagicha yozadi:

“O‘yin bolani rivojlantiradi. O‘yin jarayonida bola o‘zining yaqin rivojlanish zonasiga kiradi.”

Bu fikr o‘yin metodlarining ta’limda qanday ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi. Chunki o‘yin orqali bola hozircha mustaqil bajara olmaydigan

faoliyat turlarini o'zlashtiradi, ya'ni u rivojlanish nuqtai nazaridan bir pog'ona yuqoriga ko'tariladi.

J. Piaget ham o'yin orqali bola dunyoni o'rganadi, atrofdagi narsalarni o'z tajribasi asosida anglaydi, deb hisoblaydi. Unga ko'ra, o'yin bola tafakkurining tabiiy shakli bo'lib, bola o'z ijtimoiy rolini ham aynan o'yin orqali egallaydi.

O'yin metodlarining ta'limdagi vazifalari

Didaktik vazifasi — o'quv materiallarini o'zlashtirishni yengillashtiradi;

Tarbiyaviy vazifasi — o'yinlar axloqiy fazilatlarni shakllantiradi;

Rivojlantiruvchi vazifasi — tafakkur, nutq, muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi;

Psixologik vazifasi — stressni kamaytiradi, ishonchni oshiradi;

Motivatsion vazifasi — o'quvchida bilimga ehtiyoj paydo qiladi.

O'yin asosidagi metodlarning turlari

Quyidagi turlari ta'lim jarayonida keng qo'llaniladi:

Didaktik o'yinlar – yangi bilimlarni berish yoki mustahkamlash uchun xizmat qiladi. (Masalan: “Top va ayt”, “Kim chaqqon?”)

Rolli o'yinlar – o'quvchilar turli ijtimoiy rollarni bajarish orqali o'rganadi. (Masalan: “Do'konchi va xaridor”, “Shifokor va bemor”)

Mantiqiy o'yinlar – o'quvchilarning fikrlash va muammo yechish qobiliyatini rivojlantiradi. (“Topqirlar bellashuvi”, “Krossvord”)

Imitatsion (tasviriy) o'yinlar – real hayotdagi vaziyatlarni o'rganish imkonini beradi. (Masalan: “Sud jarayoni”, “Saylovda ishtirok”)

Harakatli o'yinlar – jismoniy faoliyat bilan uyg'unlashgan, sog'lom raqobatga asoslangan o'yinlar.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unligi

O'yin metodlari quyidagi zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan uyg'un ishlaydi:

Interfaol ta'lim texnologiyalari (fikrlar almashinuvi, kichik guruhlar bilan ishlash)

Muammoli ta'lim (o'yin orqali muammoli vaziyatni yechish)

Konstruktiv yondashuv (o'quvchi bilimni o'zi yaratuvchi subyekt sifatida qatnashadi)

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim (har bir o'quvchining ehtiyojini inobatga olish)

Ta'limda o'yin asosidagi metodlar — bu faqat ko'ngilochar vosita emas, balki chuqur nazariy asosga ega, ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik vositadir. Bu metodlar o'quvchilarni faol, mustaqil, fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishda yordam beradi. Shu sababli,

zamonaviy darsni tashkil etishda o'yin asosidagi metodlarga keng o'rin berilishi ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'yin — bu nafaqat o'quvchi uchun dam olish, balki uning rivojlanishi, o'rganish va o'zini ifodalashning muhim vositasi hisoblanadi. Pedagogik nuqtai nazardan, o'yin — bu o'quvchilarning individual va ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradigan faoliyat bo'lib, u o'quvchilarning psixologik, kognitiv, ijtimoiy va axloqiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. O'yinning pedagogik mazmuni faqat o'quvchilarning qiziqishlarini qondirish bilan cheklanmaydi, balki ularning fikrlash jarayonlarini chuqurlashtiradi, shuningdek, mantiqiy tafakkur, nutqni rivojlantirish, xotira va e'tiborni oshirishga ham katta ta'sir ko'rsatadi.

O'yin faoliyatining asosiy xususiyatlari

Faoliyat shakli:

Ko'ngilocharlik va o'rganishning uyg'unligi: O'yin jarayonida o'quvchi o'zi uchun qiziqarli va zavqli faoliyatni amalga oshiradi. Bu esa o'qish jarayonini osonlashtiradi, o'quvchilar bilim olish jarayonida qandaydir majburiyatni sezmaydi. O'yin, ta'lim jarayoniga qiziqish yaratadi.

Ijodiy yondashuv: O'yin o'quvchining ijodiy tafakkurini rivojlantiradi. O'yin jarayonida o'quvchi o'zining fikrini erkin ifodalashga va noan'anaviy echimlarni izlashga undaydi. Bu ko'nikmalar ta'lim jarayonida foydalidir, chunki o'quvchilar o'zlari bilmaydigan yangi usullarni sinab ko'rishadi.

Tashqi motivatsiya: O'yinlar ko'pincha tashqi motivatsiyani kuchaytiradi, chunki ular o'quvchilarga o'zlarini sinab ko'rish va yutuqlarni qo'lga kiritish imkonini beradi. O'yin muvaffaqiyatni ta'kidlaydi, bu esa o'quvchini yanada faol bo'lishga undaydi.

O'yin faoliyatining ta'limdagi o'rni

Ta'lim jarayonida o'yin asosidagi metodlarning o'rni, ayniqsa, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarni chuqurroq o'zlashtirishi uchun muhimdir. O'yinlar yordamida o'quvchilar amaliyot orqali o'rganadilar, bu esa bilish jarayonining samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, o'yinlar o'quvchilarning ijtimoiylashuvi va shaxsiy o'sishini qo'llab-quvvatlaydi hamda o'quvchilarning bilim olish jarayonini yengillashtiradi

O'yinlar yordamida o'quvchilar o'zlarini faqat bilimlarni qabul qiluvchi sifatida emas, balki faol o'rganuvchi sifatida ko'rsatadilar. Misol uchun, o'quvchi matematik masalalarni hal qilishda, lingvistik mashqlarni bajarishda yoki tarixiy voqealarni tahlil qilishda o'yin shaklidagi vazifalarni bajarish orqali

o'rganadi. Bu nafaqat bilimlarni o'rganishga yordam beradi, balki bilimni mustahkamlash uchun ham samarali vositadir.

Shaxsni rivojlantiradi va o'yinlarning pedagogik jihatlari o'quvchilarning individual rivojlanishiga hamda ijtimoiy faolligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'yinlar yordamida bola o'zini ifodalashni, jamoada ishlashni, boshqalar bilan muloqot qilishni o'rganadi. Rolli o'yinlar, guruhli o'yinlar orqali bola o'z his-tuyg'ularini boshqarishni va boshqalar bilan hurmatga asoslangan muloqot qilishni o'rganadi.

Ta'limda yangi metodologik yondashuvlarni qo'llash. Zamonaviy ta'limda o'yin asosidagi metodlar yangilik yaratadi. O'yinlar, o'qituvchilarga o'quvchilarning bilish faoliyatini rag'batlantirish va motivatsiyasini oshirish imkoniyatini beradi. Bu metodologik yondashuv, o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularni darsga jalb qiladi.

Ijtimoiylashuv va jamiyat bilan integratsiya. O'yin faoliyati bolalarni jamiyatda ijtimoiy rolni bajarishga, o'z o'rinlarini topishga yordam beradi. Misol uchun, rolli o'yinlar yordamida o'quvchilar turli kasblar va ularning vazifalari bilan tanishadilar. Bu ular uchun yangi ijtimoiy tajriba yaratadi va ular turli shaxslar bilan muloqotda bo'lishni o'rganadilar.

Boshqaruv va qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi

O'yinlar o'quvchilarni qaror qabul qilishga o'rgatadi. Muammoli vaziyatlarni yechishda qatnashish, o'quvchilarga o'z fikrlarini erkin ifodalashga imkon beradi. Shuningdek, o'yinlar orqali bola tezkor qarorlar qabul qilishni va ularning natijasini ko'rishni o'rganadi. Bu kompetensiyalar ta'limning boshqa sohalarida, ayniqsa, kasbiy faoliyatda foydalidir.

"O'yin, o'quvchilar uchun dunyoni o'rganishning tabiiy yo'lidir. O'yin orqali ular o'z fikrlarini, his-tuyg'ularini va ijtimoiy qoidalarni sinab ko'radilar."

O'yin faoliyati — bu ta'lim jarayonida nafaqat bilim olish jarayonini o'sonlashtiruvchi vosita, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiluvchi muhim pedagogik jarayondir. O'yin yordamida o'quvchilar ko'nikmalarni rivojlantiradilar, ijtimoiylashadilar, bilimga bo'lgan qiziqishlarini oshiradilar. Shuning uchun ta'limda o'yin metodlarining samarali qo'llanishi, nafaqat bilim berishning samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi.

XULOSALAR

Yuqorida keltirilgan boblar va paragraflarni tahlil qilib chiqib quyidagi xulosalar tizimlashtirildi.

1. O'yin metodlari o'quvchilarning faolligini oshiradi hamda ta'lim jarayonida o'yin metodlaridan foydalanish, o'quvchilarning darslarga qiziqishini oshiradi.

2. O'quvchilarning o'z-o'zini baholashiga yordam beradi va o'yinlar o'quvchilarga o'z bilimlarini baholash va mustahkamlash imkonini beradi.

3. O'yinlar ta'limni qiziqarli qiladi hamda o'quvchilarning monoton darslardan charchashiga yo'l qo'ymaydi, balki o'rganishga bo'lgan qiziqishni oshiradi.

4. Faollik va motivatsiya o'rtasidagi bog'lanish: O'quvchilarning faolligi ularning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytiradi.

5. O'yinlar o'quvchilarning ijodkorligini rivojlantiradi, o'quvchilar o'z bilimlarini amaliyotda qo'llash orqali ijodiy fikrlashni o'rganadilar.

6. Ko'nikmalarni rivojlantiradi: O'yin metodlari orqali o'quvchilar o'z ko'nikmalarini rivojlantiradilar, masalan, muloqot, liderlik, jamoada ishlash.

7. O'quvchilarni o'zaro hamkorlikka undaydi: Ko'plab o'yin metodlari o'quvchilarni guruhda ishlashga, bir-birini qo'llab-quvvatlashga majbur qiladi.

8. Tashqi motivatsiyani oshiradi: O'yinlar orqali tashqi mukofotlar va yutuqlar o'quvchilarda qiziqish va motivatsiyani oshiradi.

9. Tanaffus va o'quv faoliyatini muvozanatlashadi: O'yinlar o'quvchilarning e'tiborini to'plashga yordam beradi, ko'proq samarali o'rganishga undaydi.

10. O'quvchilarning xotira va diqqatini yaxshilaydi: O'yinlar o'quvchilarning xotirasini va e'tiborini yaxshilashda yordam beradi.

Ushbu metodlar orqali ta'lim oluvchilar berilgan mavzu bo'yicha o'zlarining bilimlarini qisqa va aniq ifoda eta oladilar. Bundan tashqari ushbu metod orqali ta'lim oluvchilarni muayyan mavzu bo'yicha baholash imkoniyati yaratiladi. Bunda ta'lim oluvchilar o'zlari bergan savollariga guruhdagi boshqa ta'lim oluvchilar bergan javoblarini baholashlari va ta'lim beruvchi ham ta'lim oluvchilarni ob'yektiv baholashi mumkin.

Takliflar

O'yin metodlarini ta'limda kengroq qo'llash: O'quvchilarning faolligini va motivatsiyasini oshirish uchun o'yinlarni ta'lim jarayonida ko'proq qo'llash lozim.

1. O'quvchilarni individual ravishda rag'batlantirish tizimini joriy etish: O'quvchilarga shaxsiy yutuqlari uchun mukofotlar va rag'batlar taqdim etish.
2. O'yin metodlarini barcha fanlarda qo'llash: Faqat aniq fanlar bilan cheklanmasdan, barcha fanlarda o'yin asosidagi metodlardan foydalanish zarur.
3. Innovatsion texnologiyalarni ta'lim jarayoniga kiritish: Interaktiv o'yinlar va ta'lim dasturlarini qo'llashni davom ettirish va innovatsion texnologiyalarni o'qitishda kengroq joriy etish.
4. O'qituvchilarni o'yin metodlari bo'yicha muntazam ravishda malakasini oshirish: O'qituvchilarga o'yin metodlarini samarali qo'llash uchun maxsus treninglar tashkil etish.
5. Ta'limda o'yinlarni ko'proq amaliyotga moslashtirish: O'quvchilarga o'yinlarni real hayotdagi vazifalar va muammolarni hal qilishda qo'llashga yo'naltirish.
6. O'quvchilarga turli xil o'yinlar va metodlarni tanlash imkoniyatini berish: O'quvchilarga o'z qiziqishlari va ehtiyojlariga mos o'yin metodlarini tanlash imkoniyatini yaratish.
7. O'yinlar orqali ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish: Guruhlarda ishlash, muloqot va hamkorlik qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan o'yinlarni tashkil etish.
8. Darslarda o'yin elementlarini qo'llashni o'qituvchilarga o'rgatish: O'qituvchilarga o'yin metodlarini dars jarayonida qanday samarali qo'llashni ko'rsatib berish.
9. O'yinlarni darsning har bir bosqichida qo'llash: O'yin metodlarini nafaqat darsning oxirida, balki boshidan o'rtasiga qadar faoliyatning barcha bosqichlarida qo'llash.
10. O'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlariga moslashtirilgan o'yinlar yaratish:

Foydalanilgan adabiyotlar:

I. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Shavkat Mirziyoyev. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutq.) Toshkent, "O'zbekiston" 2017.
2. Mirziyoyev Sh.M. Ilm-fan yutuqlari – taraqqiyotning muhim omili "Xalq so'zi", 2016 yil 31 dekabr.

3. Shavkat Mirziyoyev. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent, “O‘zbekiston”, 2017.

4. Shavkat Mirziyoyev. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. T. “O‘zbekiston”, 2019 yil.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2016-yil 29-dekabrda “2017-2021-yillarda ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-2707-son qarori.

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrda qabul qilingan “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4884-sonli qaror

II. Ilmiy adabiyotlar

1. Axmedov, A. A. 2018. *Ta’lim texnologiyalari va metodologiyasi*. Toshkent: Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi.

2. Axmetjanov M.M., Olimov Sh.Sh., Avezov S.S. *Pedagogik mahorat*. – Toshkent: “Lesson press”, 2018.

3. Ребров А.В. Мотивация и оплата труда. Современные модели и технологии: Учеб. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2016. — С. 80. — 346 с.

4. Qodirov N., “Pedagogik mahorat asoslari”, Toshkent, 2020. Davronov, U. T. 2020. *Pedagogik texnika va innovatsion usullar*. Toshkent: Aloqa va axborot texnologiyalari.

5. Karimov A., “Innovatsion ta’lim texnologiyalari”, Samarqand, 2020. O‘zbekiston.

6. Toshmatov, A. J. 2016. *O‘quvchilarning ijodiy faolligini oshirishning pedagogik usullari*. Toshkent: Pedagogika nashriyoti.

7. Muxamedov, T. N. 2018. *Pedagogik texnikani rivojlantirish: nazariy va amaliy jihatlar*. Toshkent: Akademiya.

8. Karimov, S. “O‘qituvchi liderligi.” O‘zbekiston ta’lim jurnali 12, nom. 4 2021.

9. Irodaxon Mirzayeva Hamdamovna Kokand University Department of pedagogy, psychology and philology TEACHING AUTHENTIC MATERIALS IN ENGLISH TO ECONOMICS STUDENTS, Ethiopian International Journal of Multidisciplinary ilmiy maqola.

10. Ahmedov, A. Zamonaviy ta’limda liderlik. Tashkent: Fan nashriyoti, 2020.